

Lenjinova teorija partije i organizaciono pitanje KPJ

Ovaj rad posvećen je Lenjinu, aktualnosti njegove misli i velikom utjecaju koji je njegova teorija revolucionarne partije proletarijata imala na organizaciono oblikovanje Komunističke partije u Jugoslaviji. Organizaciono pitanje, shvaćeno kao jedno od temeljnih pitanja revolucije, imalo je osobito značenje i u razvoju KPJ koja se u dugom razdoblju rasta i padova, u toku dijalektičkog procesa, izgrađivala u partiju revolucije u kojoj su idejne koncepcije postigle sklad s pitanjima organizacije.

Značenje organizacionog pitanja za revolucionarnu radničku partiju raste s aktualnošću revolucije. Tada postaju izuzetno značajna organizaciona sredstva za provođenje revolucionarne teorije u praksu. Organizaciono pitanje tada izrasta i organski se razvija iz teorije revolucije, te neodoljivom nužnošću prodire u svijest masa i njihovih teorijskih zastupnika, onda kada revolucija postaje temom dana. To su samo neka od gledišta Georga Lukácsa o organizacionom pitanju, koja je sam nazvao metodičkim razmišljanjima, a veoma su značajna kada je riječ o opredjeljenju za istraživački pristup fenomenu organizacije. Isto je tako značajno i Lukácsovo upozorenje da se organizaciono pitanje nikako ne smije shvatiti kao puko *tehničko* pitanje, već kao jedno od najvažnijih *dubovnih* pitanja revolucije. U skladu s time, Lukács je organizaciju i definirao kao *oblik posredovanja* između teorije i prakse.¹

Lenjinova teorija partije razvijala se i oblikovala u organskoj vezi s njegovim teorijskim, znanstvenim radom i njegovom političkom borbom. Pišući u siječnju 1924. godine studiju o Lenjinu u povodu njegove smrti, Lukács ju je nazvao »studija o povezanosti njegovih misli«. Kao temeljnu oznaku je Lenjinovu misao *aktualnosti revolucije* da bi pokazao kako je iz nje — kao logična posljedica — izrasla Lenjinova teorija revolucionarne partije proletarijata.²

¹ Georg Lukács, *Metodički prilog organizacionom pitanju*, *Povijest i klasna svijest*, Zagreb 1970, 391—442.

² Görgy Lukács, *Lenjin — studija o povezanosti njegovih misli*, *Politička misao* 2, 1965, 129—172.

O Lenjinovoj teoriji partije objavljeni su u nas brojni radovi, stoga će ovdje biti dan jedan izbor iz tih radova sa svrhom da upozori na veliki interes koji tom pitanju posvećuju politologija i sociologija političkih stranaka: *Andrija Dujčić*, *Lenjinova koncepcija partije i njen utjecaj na stvaranje sovjetskog političkog sistema*, Split, 1967; *Muhammed Filipović*, *Lenjin — Monografija njegove misli*, Sarajevo, 1968; *Isti*, *Lenjinizam, Idejno-političke i teorijske orijentacije u radničkom pokretu* (II), *Naše teme*, 4, 1970, 769—784; *Branislav Đurović*, *Transformacija boljševičke partije nakon Oktobra* (1917—1924), Novi sad — Beograd, 1969; *Predrag Vranicki*, *Lenjin i demokratizam u Partiji*, *Lenjin izvan mitova*, sv. II, Zagreb, 1970, 103—108; *Isti*, *O demokraciji u partiji*, *Historija marksizma*, Zagreb 1971, 381—396; *Branko Caratan*, *Aktualnost revolucije i Lenjinova politika*, *Kulturni radnik*, 1, 1974, 3—23 i zbornik *SKJ i socijalistička revolucija Jugoslavije*, Zagreb, 1973, 169—184; *Isti*, *Socijalistička revolucija i Lenjinova koncepcija partije*, *Naše teme*, 12, 1973, 2042—2057.

1.

Lenjin je svoju teoriju partije gradio u dijalektičkom jedinstvu teorijskog rada i praktične političke borbe — prateći rast i razvoj revolucionarnog pokreta u Rusiji. Tako je nastala njegova koncepcija partije, revolucionarne socijaldemokracije — kao *partije socijalne revolucije*. Rezimirajući iskustva i rezultate konkretnog razvoja pokreta, Lenjin ih je teorijski oblikovao u organizacione principe i zadatke. Posvetio se izgradnji partije, koja će, poštujući što više specifično ruske uvjete revolucionarne borbe, najbolje odgovarati ostvarenju temeljnoga, povijesnog zadatka radničke klase — revolucionarnog preobražaja društvenih odnosa.

Osnovni su izvor za proučavanje Lenjinove teorije partije njegovi spisi koji su nastajali u pojedinim etapama borbe za izgradnju revolucionarne socijaldemokracije u Rusiji. Brošura *Zadaci ruskih socijaldemokrata*,³ objavljena 1898. godine u Ženevi, označava razdoblje borbe za revolucionarnu partiju koja treba i da se oslanja na radnički pokret i da njime rukovodi. Propagandu naučnog socijalizma i ekonomsku i političku agitaciju Lenjin je označio kao preduvjet za razvijanje klasne svijesti proletarijata. Studija: *Što da se radi?*⁴ objavljena je kao knjiga u Stuttgartu 1902. godine. U žaru polemike s ekonomistima Lenjin je analizirao probleme odnosa socijaldemokracije i spontanog masovnog pokreta, upozorio na razlike između tredjunionističke i socijaldemokratske politike i izložio svoje »pogleda na organizacione zadatke« i neophodnost stvaranja jedinstvene organizacije revolucionara, »borbene općerusk organizacije« — dajući njeno teorijsko utemeljenje i strukturu. Studiju: *Korak naprijed, dva koraka nazad (Križa u našoj partiji)*⁵ Lenjin je objavio 1904. godine kao posebnu knjigu. Neposredni povod za njeno nastajanje bili su sukobi dviju struja na drugom kongresu Ruske socijaldemokratske radničke partije (RSDSP) 1903. godine i poslije njega. Kao dva najznačajnija pitanja, koja »imaju nesumnjivo historijsko značenje«, Lenjin je izdvojio — pitanje političkog značenja podjele partije na boljševike i menjševike, jer je potisnula u pozadinu sve dotadašnje podjele ruskih socijaldemokrata, i — pitanje principijelne razlike između te dvije struje u gledištima na organizaciono pitanje. Lenjinov znanstveni pristup političkim problemima došao je do osobitog izražaja upravo u tome djelu. Minuciozno je analizirao kongresne dokumente i ta nam njegova metoda i pristup problematici i danas mogu služiti kao uzor u historiografskim, sociološkim i politološkim istraživanjima. Iz znanstvene analize kongresnih dokumenata i zbivanja na kongresu i poslije njega Lenjin je izvodio teorijske zaključke i gradio organizacione principe, strategijske i taktičke zadatke boljševika u revolucionarnoj borbi. To nam još jednom pokazuje kako su u Lenjinovoj ličnosti bili duboko povezani revolucionar, znanstveni radnik — teoretičar i politički borac. Najbolja su potvrda te ocjene riječi samog Lenjina: »Baš zapisnici partijskog kongresa, i samo ti zapisnici, pokazuju nam koliko nam je stvarno pošlo za rukom da očistimo

³ Zadaci ruskih socijaldemokrata, V. I. Lenjin, Izabrana djela, tom I, knjiga prva, bez mj. izdanja, 1948, 133—149.

⁴ Što da se radi? V. I. Lenjin, Izabrana djela, na i. mj. 153—307.

⁵ Korak naprijed, dva koraka nazad (Križa u našoj partiji), V. I. Lenjin, Izabrana djela, na i. mj. 308—488.

sve ostatke starih, čisto kružokovštinskih veza i da ih zamijenimo jedinstvenom velikom partijskom vezom. Svaki član partije mora pažljivo proučavati naš partijski kongres, baš: proučavati, jer puko čitanje gomile sirove građe, koja čini zapisnike, još ne daje sliku kongresa. Samo putem brižljivog i samostalnog proučavanja može se postići (i mora se postizati) to da se kratki konspekti govora, suhi izvodi iz debata, sitni konflikti povodom sitnih (na oko sitnih) pitanja sliju u jednu jedinstvenu cjelinu, kako bi pred članovima partije iskrsla, kao živa, figura svakog istaknutog govornika, kako bi se jasno pokazala čitava politička fizionomija svake grupe delegata partijskog kongresa. Pisac ovih redova smatrat će da njegov rad nije bio uzaludan ako mu pođe za rukom da da makar poticaj za široko i samostalno proučavanje zapisnika partijskog kongresa.«⁶

Studija *Dječja bolest »ljevičarstva« u komunizmu*⁷ objavljena je kao posebna knjiga 1920. godine, poslije pobjede socijalističke revolucije u Rusiji, u vrijeme kada su bila izrazita i burna ne samo previranja između lijevih i desnih struja u međunarodnom radničkom pokretu, već i unutar same lijeve struje, u procesu formiranja komunističkih partija u pojedinim zemljama. Lenjin je knjigu pisao, po vlastitim riječima, sa zadatkom da upozori na rusko iskustvo »u vezi s nekim aktuelnim pitanjima internacionalne komunističke taktike«. Kao tekovine ruske revolucije, koje imaju međunarodno značenje, Lenjin je označio: osnove boljševičke teorije i taktike i sovjeta kao oblik vlasti. Boljševizam je »ponikao [...] 1903. na najsolidnijoj bazi teorije marksizma« i prošao »petnaestogodišnju (1903—1917) praktičnu historiju, kojoj po bogatstvu iskustva nema ravne na svijetu«. Lenjin je definirao i glavne etape u historiji boljševizma: godine pripremanja revolucije (1903—1905), godine revolucije (1905—1907), godine reakcije (1907—1910), godine poleta (1910—1914), prvi svjetski imperijalistički rat (1914—1917) i druga revolucija u Rusiji (od februara do oktobra 1917). Kao neprijatelje u borbi protiv kojih se boljševizam kalio istakao je: oportunistam, sitnoburžoasku revolucionarnost, anarhizam. Analizirajući stanje u evropskom komunističkom pokretu Lenjin je kao dječje bolesti »ljevičarstva« u pojedinim komunističkim partijama označio: odbijanje rada u desnim sindikatima, odbijanje sudjelovanja u radu buržoaskih parlamenata putem komunističke frakcije, te apriorističko odbijanje kompromisa. Lenjin je analizirao prilike u njemačkom, holandskom, engleskom i talijanskom komunističkom pokretu. Uspoređujući u analizama svaki primjer s iskustvom ruskog boljševizma, Lenjin je u isto vrijeme upozoravao: »Ali prolazeći svuda jednaku, u suštini, pripremnu školu za pobjedu nad buržoazijom, radnički pokret svake zemlje ostvaruje taj razvitak *na svoj* način.«⁸ »Dječje bolesti« lijevog doktrinarstva Lenjin je označio jednako pogrešnima kao što je i desno doktrinarstvo, iako manje opasnima ali samo stoga što je — »lijevi komunizam mlada struja koja se tek zameće«.

⁶ Na i. mj. 310.

⁷ Dječja bolest »ljevičarstva« u komunizmu, V. I. Lenjin, Izabrana djela, tom II, knjiga druga, bez mj. izdanja, 1950, 249—328.

⁸ Na i. mj. 308.

Osnove Lenjinove teorije partije najbolje se mogu prikazati ako se nastoji slijediti Lenjinova metoda, prikazujući cjelovit sistem u dijalektičkom međuodnosu elemenata.

Osnovne kategorije Lenjinove teorije proleterske političke stranke jesu: *klasa* — *klasna svijest* — *klasna borba*; *teorija*; *spontanost* — *svjesnost* — *ideologija*; *partija revolucije* — *avangarda klase*; *organizacija* — *član*. Tim će redom biti i izložene.

Klasa — *klasna svijest* — *klasna borba*: Radnička klasa sama po sebi, svojim vlastitim snagama može doseći samo klasnu svijest koju je Lenjin nazvao *tredjunionističkom*. To je svijest i uvjerenje o potrebi udruživanja da bi se vodila borba protiv poslodavaca i vlade a za olakšanje svoga teškog ekonomskog položaja. Tako nastaju savezi za borbu protiv ekonomske eksploatacije. *Klasna politička svijest* može radniku biti done-sena samo *izvana*: spajanjem ekonomskih i političkih pitanja socijalističke i demokratske djelatnosti u jedinstvenu *klasnu borbu* proletarijata. To je zadatak *revolucionarne partije*.

Teorija: Učenje socijalizma nastajalo je iz filozofskih, historijskih i ekonomskih teorija koje su stvarali predstavnici imućnih klasa — inteligencija. »Osnivači modernog naučnog socijalizma, Marx i Engels, pripadali su i sami, po svom socijalnom položaju, buržoaskoj inteligenciji.«⁹ I u Rusiji je teoretsko učenje socijaldemokracije nastalo *neovisno o spontanom* rastu radničkog pokreta — kao neizbježan rezultat razvoja revolucionarne misli socijalističke inteligencije. *Revolucionarni pokret* ne može se izgraditi bez *revolucionarne teorije* a *avangardom* može biti samo partija koja slijedi naprednu teoriju. *Teorijska borba* stoga je jednako značajna kao i *ekonomska* i *politička* borba i s njima čini nerazdvojnu cjelinu u velikoj oslobodilačkoj borbi proletarijata.

Spontanost — *svjesnost* — *ideologija*: Spontanost je embrionalni oblik svjesnosti. Pobune, otpor ugnjetenih, štrajkovi — to su zamci klasne borbe ali to je *tredjunionistička borba*, još ne i socijaldemokratska. Važno je ne klanjati se pred tom spontanošću jer: koliko slabi značaj »svjesnog elementa« — socijalne demokracije — toliko će jačati utjecaj buržoaske ideologije na radnike. *Spontanost mase* zahtijeva *masu svjesnosti* i u teoretskom i u političkom i u organizacionom radu socijaldemokracije. Socijalisti moraju politički odgajati radničku klasu, razvijati njenu političku svijest. Tu je potrebno steći veliku vještinu usmjeravanja spontanog pa se jednako treba čuvati i pogrešaka prijatelja i kloпки neprijatelja, upozorava Lenjin.

Partija revolucije — *avangarda klase*: Borbu za političku slobodu (koju ruski socijaldemokrati nisu nikad odvajali od borbe za socijalizam, podsjeća Lenjin) mora voditi *revolucionarna partija* koja se oslanja na *radnički pokret*. *Revolucionarna socijaldemokracija* jest *partija socijalne revolucije*. Da revolucionari ne bi zaostajali za spontanim poletom masa — moraju stvoriti stalnu i kontinuiranu *organizaciju* koja bi mogla rukovoditi *cjelokupnim pokretom*. To treba da bude *organizacija revolucionara* koja može osigurati energiju, postojanost i kontinuitet političke borbe i rukovoditi cjelokupnom oslobodilačkom borbom proletarijata. No, kako

⁹ V. I. Lenjin, Što da se radi?, n. dj., 177.

nije dovoljno samo prozvati se *avangardom* — treba djelovati tako da i svi ostali odredi vide i priznaju da se ide ispred njih.

Organizacija — član: *Jedinstvena općerуска organizacija revolucionara* mora biti centralizirana organizacija (zadatak joj je da ujedinjava sve manifestacije političke opozicije, protesta i otpora) a čine je revolucionari po profesiji. Ta organizacija ne smije biti jako široka i mora biti što konspirativnija. Nasuprot političkoj, organizacija proletarijata za ekonomsku borbu mora biti strukovna, što šira i što manje konspirativna. Tako solidna organizacija revolucionara osigurava stabilnost pokreta u cjelini i omogućava ostvarenje političkih (socijaldemokratskih) i ekonomskih (tredjunionističkih) ciljeva proleterske borbe. I stabilna organizacija rukovodilaca održava kontinuitet i osigurava čvrstoću revolucionarnog pokreta. Ukoliko je veća i šira masa koja se spontano uključuje u borbu (a ona čini bazu pokreta), utoliko raste i potreba za čvrstom revolucionarnom organizacijom. Revolucionarna organizacija mora se sastojati prvenstveno od ljudi koji se profesionalno bave revolucionarnom djelatnošću (da bi se ravnopravno nosili s političkom policijom i svodili provale na minimum). Što je uži sastav članova takve organizacije (kada djeluje u apsolutističkoj zemlji), koji su profesionalni revolucionari školovani za borbu protiv političke policije — to je teže pohvatati ih, odnosno omogućiti takvu organizaciju. Iako je potrebna *centralizacija konspirativnih funkcija* organizacije, važno je da to ne bude *centralizacija svih funkcija pokreta*. Po stupnju organiziranosti i konspirativnosti pokret se sastoji od: a) *organizacije revolucionara*, b) *organizacija radnika* (što širih i što raznovrsnijih) — te dvije kategorije čine partiju; c) *organizacija radnika koje se oslanjaju na partiju*, d) *organizacija radnika koje se ne oslanjaju na partiju* ali se stvarno podvrgavaju njenom rukovođenju, e) *neorganiziranih radnika* koji se u slučajevima *krupnih manifestacija klasne borbe* podvrgavaju rukovođenju socijaldemokracije. Shematski prikazana takva organiziranost radničkog pokreta sastoji se od niza koncentričnih krugova kojima je u centru *politička partija* kao jezgra a ostali su krugovi sve širi prema vani.

Lenjin je upozoravao da riječ *socijaldemokrat* neposredno izražava samo *sistem uvjerenja* a ne i određene *organizacione odnose*. Za razliku od do tada uobičajene prakse u socijalističkim strankama da član svoju *pripadnost stranci* izražava prihvaćanjem *programa* i *statuta* i materijalnom pomoći u obliku *članarine*, Lenjin je postavio zahtjev da on *mora* ne samo priznavati stranački program i statut, već i *pripadati jednoj od njezinih organizacija* i *aktivno sudjelovati u njenom radu*. Partiju tako čini *zbroj organizacija* (a organizaciju zbroj članova — aktivista) ali ne obični aritmetički zbroj već *kompleks*, upozoravao je Lenjin.

Lenjin je govorio — *proletarijat nema drugog oružja u borbi za vlast do svoje organizacije*. Stoga mora *idejno jedinstvo na principima marksizma učvrstiti materijalnim jedinstvom organizacije* i to će ga učiniti nepobjedivim. Polazeći od marksističke teorije revolucije, aktualizirajući revoluciju kao cilj, upozoravajući na snage i slabosti spontanog pokreta klase i na stupanj njene svijesti, ističući potrebu čvrste i adekvatne organiziranosti u sistemu od člana i osnovne organizacije do najširih oblika borbe pokreta kao cjeline, Lenjin je najobjektivniju i najsigurniju provjeru

svojih koncepcija doživio u samoj praksi — u revolucijama od kojih je oktobarska završila pobjedom ostvarivši diktaturu proletarijata u originalnoj formi sovjetske vlasti.

Lenjinov prinos marksističkoj teoriji političke stranke proletarijata i teoriji političkih stranaka uopće sastoji se u novom odnosu u koji je postavljen član prema osnovnoj organizaciji, u strukturi same osnovne organizacije i u principima demokratskog centralizma koji označavaju specifičan međuodnos članstva i vodstva — demokratska rasprava o svim pitanjima partijske politike ali i obaveza jedinstvenog i discipliniranog izvršenja, kada je takvo pitanje postalo odluka. Dotadašnja organizaciona struktura radničkih stranaka nije poznavala obavezu aktivnog sudjelovanja svakog člana u radu jedne od osnovnih organizacija, odnosno pripadnosti stranci koja ide preko pripadnosti osnovnoj stranačkoj jedinici. Lenjinova koncepcija promijenila je taj odnos člana prema organizaciji u aktivistički, a teritorijalni princip organiziranja osnovnih stranačkih jedinica — sekcija — u princip organiziranja po mjestu rada — u ćeliju. Novi tip socijaldemokratske organizacije koji je teorijski utemeljio i praktički izgradio Lenjin — Boljševička stranka u Rusiji — postao je prototip nove vrste političke organizacije proletarijata — Komunističke partije — partije epohe socijalističkih revolucija.

2.

Kako je Lenjinova teorija partije utjecala na izgradnju KPJ u partiju revolucije u svojoj zemlji? Prihvatanjem njegove teorije, živim primjerom uspješno provedene revolucije, sličnim teškim uvjetima borbe pretežno u ilegalnosti. Taj utjecaj nije ostvaren jednostavno, već u toku dugotrajnog procesa u kojem se stvarala Komunistička partija u nas i zatim u svojim redovima gradila dijalektičko jedinstvo teorije i organizacije. I u radničkim pokretima u jugoslavenskim zemljama, kao i u pokretima ostalih evropskih zemalja, dolazilo je, pod utjecajem oktobarske revolucije i revolucionarnih previranja u samim tim zemljama, do podvajanja u socijaldemokratskim strankama. Do toga podvajanja dolazilo je prvenstveno zbog teorijski različitog pristupa problemu načina i sredstava za ostvarenje krajnjeg cilja oslobodilačke borbe proletarijata. Dok su se struje iz kojih su se uskoro formirale komunističke partije izjašnjavale za revolucionarna sredstva, pozivajući se na pozitivno iskustvo boljševizma, desne struje su se opredijelile za put društvene reforme. Centrum, koji nije dugo ostao samostalna politička grupacija jer se ujedinio s desnom strujom, izjašnjavao se, doduše, za revolucionarnu klasnu borbu, ali tek kad kapitalističko društvo sazrije za preobražaj. Posljedica teorijski različitih pristupa problemu revolucije i krajnjeg cilja organizaciono se izrazila u stvaranju posebnih stranaka u pojedinim zemljama i njihovom ujedinjavanju u posebne internacionalne grupacije (komunistička, centristička i socijaldemokratska internacionala).

Teorijsko, u programima odlučno izraženo opredjeljenje za revolucionarni put Komunističke partije u Jugoslaviji nalazimo u stavovima i ocjenama programa SRPJ(k) i KPJ: ostvarenje komunističkog društvenog poretka u Jugoslaviji revolucionarnom borbom, u toku procesa svjetske socijalne

revolucije, diktatura proletarijata koja će se ostvariti u obliku sovjetske vlasti i stvaranje sovjetske federacije balkansko-podunavskih zemalja u okviru međunarodne federacije sovjetskih republika.¹⁰ Takvo opredjeljenje za revolucionarno iskustvo boljševizma, za komunističku internacionalu i uvjerenje da je pojedinačnim revolucijama započeo svjetski revolucionarni proces pokazuje da je KPJ po svojoj idejnoj, u programima izraženoj orijentaciji bila komunistička partija. Da li je ona bila i komunistička partija po svojoj organizaciji? Kako se odnosila prema organizacionom pitanju s obzirom na revoluciju koju je očekivala? Organizaciono pitanje se, zbog revolucionarnih previranja u trenutku osnivanja Komunističke partije i poslije njega u jugoslavenskim zemljama — *objektivno* javlja kao *pitanje revolucije*. Ali organizirane revolucionarne snage nisu ga u toj funkciji svjesne, što dokazuje činjenica da je organizaciona struktura KPJ, u vrijeme revolucionarnog poleta, u prve dvije godine legalne djelatnosti, ostala potpuno nepromijenjena. Tako je postojao raskorak između revolucionarne orijentacije u idejnoj sferi i naslijeđene stare organizacije koja nije takvom opredjeljenju bila primjerena. Kao i većina evropskih komunističkih stranaka, nastalih u vremenu revolucionarnih previranja, i KPJ je bila masovna stranka koja je tek u toku revolucionarnih borbi morala postati »zbiljskom Komunističkom partijom« i stvarati organizaciona sredstva za provođenje revolucionarne teorije u praksu — kako bi to rekao G. Lukács.

Subjektivne, organizirane revolucionarne snage postale su svjesne raskoraka između teorijske orijentacije i organizacije u trenutku kada je legalna KPJ, za kojom je stajao masovni revolucionarni pokret, bila razbijena represivnim mjerama režima u ime u tom pitanju jedinstvene i klasno solidarne buržoazije. Započelo je razdoblje ilegalnosti i kao jedno od temeljnih pitanja, u procesu preispitivanja dotadašnje i traženje nove strategijske orijentacije pokreta, bilo je i pitanje organizacije primjerene novim uvjetima borbe a zatim i organizacije koja će postati jezgra, avangarda revolucije. U tom kontekstu treba promatrati i izgradnju organizacije KPJ na lenjinskim principima, kao partije revolucije.

3.

Proces prihvaćanja temeljnih principa Lenjinove teorije partije u organizacionoj izgradnji KPJ, koji se u izvorima naziva i »boljševizacijom Partije«, odvijao se u dvije osnovne etape: etapi prihvaćanja osnovnih principa lenjinske organizacije i njihova normiranja u statutu i etapi izgradnje na tim temeljima avangardne kadrovske partije kao jezgre i nosioca revolucionarnog pokreta. Kada govorimo o dvije etape, to je samo zbog osnovne orijentacije jer se proces prihvaćanja principa i proces izgradnje prepliću a ne strogo razgraničavaju.

Od osnutka 1919. godine do zabrane 1920, u legalnom razdoblju svoje djelatnosti, KPJ je imala tipičnu socijaldemokratsku organizacionu struk-

¹⁰ Usp. Stanislava Koprivica-Oštrić, Programi radničkih političkih stranaka osnovanih u Jugoslaviji 1919–1923 (Uporedna analiza), Zbornik Historijskog instituta Slavonije, 7–8, 1970, 219–254.

туру. Članstvo u stranci bilo je individualno i masovno, a struktura stranke teritorijalna, od bazične organizacione jedinice do vrha, tipična za socijaldemokratsku stranku.¹¹ Od kraja 1918. godine do jeseni 1919. u Jugoslaviji su djelovale i dvije ilegalne organizacije, Komunistička partija (boljševika) Srba, Hrvata i Slovenaca koju su u Sovjetskoj Rusiji osnovali jugoslavenski komunisti i Jugoslavenski komunistički revolucionarni savez Pelagićevaca. Obje su organizacije imale strukturu koja ukazuje na RKP(b) kao neposredni uzor. Njihove ilegalne ćelije i petorke prvi su zamci lenjinske organizacije na našem tlu. Iako su bile malobrojne i kratkotrajne, te su organizacije značajne za genezu Komunističke partije u Jugoslaviji jer su njihovi članovi, revolucionari-povratnici iz Sovjetske Rusije, prenosili svoje neposredno stečeno iskustvo i u većini slučajeva nastavili raditi u KPJ i poslije zabrane.

Obznanom i Zakonom o zaštiti javne bezbednosti i poretka u državi prekinuta je i potpuno onemogućena legalna djelatnost KPJ. Uslijed veoma oštrih represivnih mjera državnih vlasti nad komunistima bile su u većini slučajeva razbijene partijske organizacije. Velika, masovna stranka s više od šezdeset tisuća članova više nije postojala. Prelaskom na ilegalne uvjete djelovanja došlo je do značajnih promjena u organizaciji KPJ, i to prvenstveno u položaju člana i u obliku i strukturi osnovne organizacije. Članstvo Partije bilo je drastično smanjeno po broju, pa je došlo do svojevrsnoga prirodnog odabiranja, jer su otpali kolebljivi elementi a ostali odlučni i požrtvovalni, spremni da se suoče s teškoćama ilegalnosti i izloženosti neprekidnim progonima. Tako je članstvo zbog teških ilegalnih uvjeta postalo kadrovsko. U strukturi osnovne organizacione jedinice izražene su prijelazne forme od teritorijalnog preko mješovitog do proizvodnog principa organiziranja pod raznim nazivima: sekcija, grupa, ćelija, povjereništvo. Uveden je i novi oblik rada komunista u sindikatima — komunistička frakcija u svim strukturama sindikalnih organizacija i onih u sastavu revolucionarnog pokreta (iako javno neutralnih) i onih socijalističkih. Komunističke frakcije organiziraju se i u političkim strankama (npr. u HRSS), različitim društvima i organizacijama.

Za izgradnju komunističke strukture organizacije bilo je veoma značajno razdoblje diskusija u KPJ koje su se znatnim dijelom odvijale javno u legalnim novinama i partijskoj reviji *Borba*. Izdavala ih je kao svoja glasila Nezavisna radnička partija Jugoslavije (NRPJ), legalna stranka, koju je KPJ uspjela osnovati i koja je djelovala dvije godine. Diskusije su se vodile oko pitanja značajnih za daljnji razvoj komunističkog pokreta, u prvom redu nacionalnog pitanja, zatim pitanja odnosa prema seljaštvu, stvaranju jedinstvene fronte radničke klase i o drugim strateški značajnim problemima kao što je i organizaciono pitanje. Iako diskusija o organizacionom pitanju nije po opsegu dosizala onu o nacionalnom, ipak je pridonijela jasnijem oblikovanju problema, postavljajući glavne zadatke

¹¹ To pokazuje analiza Statuta Socijalističke radničke partije Jugoslavije (Komunista) — SRPJ(K) i Statuta KPJ. U ovom radu iznose se sažeti rezultati detaljnih analiza strukture KPJ po organizacionim dokumentima Partije (statuti, rezolucije) u još neobjavljenom radu »Prinosi proučavanju organizacionog pitanja KPJ (1919—1926)«. Sve analize vršene su po metodama sociologije političkih stranaka.

u organizacionom pitanju: proletarizacija partije u smislu povećanja broja industrijskih radnika u njenom sastavu, produkcionim princip organiziranja za osnovnu stranačku jedinicu — ćeliju i izgradnja aktivističkog kadra putem partijskih škola. Moša Pijade je u svojoj diskusiji organizacione zadatke KPJ ovako odredio: »Za jednu klasnu, borbenu partiju ovo je pitanje od osnovnog značaja; organizacione pogreške plaćaju se skupo, istorijskim porazima. Jugoslavenski proletarijat, u oštrome sukobu sa svojom buržoazijom od svršetka rata, stekao je u tome pogledu veliko iskustvo, koje za našu partiju treba učiniti bogatim izvorom pouka. Iz svojih pobjeda i poraza proletarijat Jugoslavije mora dobiti saznanja koja će, primenjena u svakodnevnom životu i delovanju njegove političke organizacije, omogućiti ovoj da bude dobar rukovalac njegove oslobodilačke borbe.«¹²

Prilagođavanje KPJ ilegalnim uvjetima zahtijevalo je odgovarajuću organizaciju — rezultat zadovoljenja te potrebe bio je proces reorganizacije koji se u KPJ odvija, zbog njenih vlastitih potreba prilagođavanja novim uvjetima, pod utjecajem Komunističke internacionale koja je od svojih članica zahtijevala uvođenje jedinstvene komunističke strukture organizacije po uzoru na RKP(b). Značajnu granicu u organizacionom razvoju KPJ čini 1926. godina, kada je na Trećem kongresu, prvi put u njenoj povijesti, donesen statut koji je, u rezultatu dotadašnjih nastojanja na reorganizaciji, propisao jedinstvenu komunističku strukturu organizacije zasnovanu na Lenjinovoj teoriji partije. Statut je normirao jedinstvenu strukturu organizacije tipičnu za Komunističku partiju. Član je bio obavezan aktivno sudjelovati u radu jedne od *osnovnih organizacija*, osnovna organizaciona jedinica bila je *ćelija* koja se formirala prvenstveno po mjestu rada svojih članova — *na produkcionom principu*, a proklamirani su i principi *demokratskog centralizma*. Struktura organizacije normirana Statutom KPJ ima sve odlike komunističkog tipa radničke političke stranke. Stoga je taj statut izraziti međaš u organizacionom razvoju KPJ. Slijedeća faza obilježena je daljnjom izgradnjom partijske strukture na spomenutim principima. Bio je to proces u kojem je nemalu ulogu imalo likvidiranje frakcijskih borbi, stvaranje idejno homogenog i jedinstvenog vodstva i prekid s uvriježenom praksom da se pokretom rukovodi iz inozemstva. Bio je to proces, koji je trajao oko petnaest godina (1926—1941), u kojem je KPJ idejno, politički i organizaciono sazrela da u času nacionalne krize odlučno preuzme ulogu avangarde u socijalističkoj revoluciji i nacionalnooslobodilačkom ratu jugoslavenskih naroda. Vladimir Bakarić je taj proces ovako ocijenio: »Usprkos dobroj volji i priznavanju lenjinskih principa organizacije partije u to doba, Komunističkoj je partiji Jugoslavije trebalo nešto više od 15 godina da stvarno usvoji osnovne polazne pozicije Lenjinovih misli i da se osposobi za stvarno rukovođenje masama u revoluciji.«¹³ Kada se revolucija drugi put pojavila kao aktu-

¹² Moša Pijade, Jedno važno partijsko pitanje, *Borba*, Marksistički časopis, I, 1923, 1, 5—11.

¹³ Iz govora Vladimira Bakarića na proslavi 100-godišnjice Lenjinova rođenja u Moskvi, *Vjesnik*, 23. travnja 1970.

alnost na jugoslavenskom obzorju, komunistički pokret bio je spreman da Lenjinovu teoriju stvaralački primijeni u praksi.

Prije pedeset godina nepoznati je autor u času Lenjinove smrti napisao u marksističkom časopisu *Borba*: »Avangarda jugoslavenskog proletarijata najbolji će spomenik podići Vladimiru Iliču, ako se što bolje upozna sa njegovim delima, ako što bolje shvati svoje zadatke, ako se što bolje pripremi za ostvarenje tih svojih istorijskih zadataka.«¹⁴ Taj spomenik je jugoslavenska socijalistička revolucija — još jedna uspješna revolucija na dugom putu oslobodilačke borbe radničke klase.

¹⁴ Vladimir Ilič Ulijanov — N. Lenjin, *Borba*, II, 1—2, 8.